

Od wielu lat organizacje międzynarodowe i instytucje społeczeństwa obywatelskiego podnoszą problem wyzysku pracowników i łamania praw człowieka, zwłaszcza w sektorze prywatnym. Zjawisko niewolnictwa przybiera na sile nawet w gospodarkach Globalnej Północy i nic nie wskazuje na to, aby w najbliższym czasie ten trend miał się odwrócić. W samej Polsce liczbę ofiar szacuje się na dziesiątki tysięcy. Produkty lub usługi oparte na pracy przymusowej w górnictwie, przemyśle tekstylnym, rolnictwie oraz innych gałęziach przemysłu trafiają pozornie legalnymi kanałami handlowymi do każdego z nas jako konsumenta. Nowe wyzwania wynikają z postępu technologicznego, cyfryzacji i automatyzacji. Luki prawne pozwalają międzynarodowym firmom uniknąć odpowiedzialności za naruszenia praw człowieka popełnione przez ich zagranicznych dostawców.

Aby przeciwdziałać takim zjawiskom, Rada Praw Człowieka ONZ przyjęła Wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka. Wytyczne ONZ wymagają od firm zachowania należytej staranności w zakresie praw człowieka. Nie jest jednak jasne, jakie konkretne obowiązki dla firm wynikają z tego zapisu. Tym niemniej obowiązkiem każdego państwa jest ustanowienie ram prawnych dla egzekwowania należytej staranności biznesu w zakresie praw człowieka. Proces tworzenia nowych standardów w tym obszarze nabiera tempa w Europie i na świecie. W wielu krajach przyjęto plany działań dotyczące biznesu i praw człowieka, a coraz większa grupa państw sięga po środki legislacyjne. Stosowne regulacje są oczekiwane także na szczeblu Unii Europejskiej.

Nasz projekt służy dwóm głównym celom. Po pierwsze w oparciu o krajowe i międzynarodowe instrumenty prawne, orzecznictwo oraz poglądy doktryny będziemy w stanie określić, jakie prawne obowiązki dla biznesu wynikają z postulowanej normatywnej treści należytej staranności w zakresie praw człowieka. Po drugie analiza istniejących już instrumentów oraz zidentyfikowanie luk prawnych pozwoli nam opracować sposób implementacji należytej staranności biznesu w zakresie praw człowieka w Polsce. Proponowane przez nas nowe obowiązki dla biznesu będą także rezultatem badania grupy min. 100 przedsiębiorstw reprezentujących różne sektory gospodarki. W ten sposób dążymy do znalezienia właściwej równowagi między takimi wartościami konstytucyjnymi jak wolność działalności gospodarczej i ochrona własności prywatnej z jednej strony, a prawami człowieka z drugiej. Jesteśmy przekonani, że odpowiednia konstrukcja prawnego obowiązku należytej staranności biznesu w zakresie praw człowieka może stanowić skuteczne narzędzie łagodzenia obecnie obserwowanego napięcia między tymi wartościami.

W tym projekcie badamy także przygotowanie przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą w Polsce na wprowadzenie nowych obowiązków. Wstępne wyniki wskazują, że bardzo niewiele firm stosuje jakąkolwiek formę należytej staranności w zakresie praw człowieka, wdrażając (jeśli w ogóle) tylko jej pojedyncze elementy, nie zaś kompleksowe procesy oceny potencjalnego ryzyka czy rzeczywistego wpływu prowadzonej działalności gospodarczej na ludzi czy środowisko naturalne. Jednak na szczeblu UE i ONZ podejmowane są wysiłki, aby ustanowić prawny obowiązek należytej staranności biznesu w zakresie praw człowieka. Prędzej czy później wymusi to na firmach dostosowanie się do nowych regulacji, które go wdrażają. Co więcej, literatura przedmiotu wskazuje, iż społeczeństwo obywatelskie domaga się nowych obowiązków dla biznesu w zakresie respektowania praw człowieka, zaś same przedsiębiorstwa postrzegają je w kategoriach większej pewności prawa, równych szans w konkurencji oraz zwiększenia dzwigni w ich relacjach biznesowych w łańcuchu dostaw z uwagą na nienegocjowalny standard.

W naszym projekcie podejmujemy próbę opracowania modelowych rozwiązań pozwalających na implementację należytej staranności biznesu w zakresie praw człowieka w prawie krajowym, na przykładzie Polski. W ten sposób wniesiemy wkład w dopiero powstającą literaturę dotyczącą nowego prawnego standardu należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie praw człowieka.